

II

Богато думав я над Степановими балачками. Що кепсько жинеться робочому люду я і попереду знав. Тепер зрозумів, через що кепсько нам жинеться; цар та богачі мають над всім право і таку хитру механіку підвели, що всі ми того не замітили, а на них робили: вся наша праця в їх кешені тече. А от як запобігти, помочи сьому горю, ніяк не міг придумати, хоч як не міркував своїм мозком. Улучив я часочок і знову зі Степаном балачку завів. Так, так, Степане, не придумаю я, як нам далі робити, щоб від хитрої механіки, через яку нас обдирають, скараскатись.

— А придумать се не так то вже й мудро, коли знаєш, де сього зла корінь, каже Степан. Тепер всім розпоряджаються богачі, они й закони пишуть, і всім орудують. Розуміється, ніхто собі не ворог, і через те й закони всі написані не на нашу користь. Се значить, що треба добиватись того, щоб без нашої волі народної ніхто непосьмів писати законів, накладати податків або налогів. Закони повинні бути для всіх рівні, а не так як тепер — для дворян різні полекшення, а нас гнуть в бараний ріг. А се буде тоді, коли закони будуть писати не самоправні чиновники, а вибрані люди від всього народу. Виберуть, значить всі люди своїх депутатів (послів), они зідуться на земський Собор (Народне віче) і будуть обмірковувати всі важні справи. А селянські себто сільські, волосні і мійські діла будуть ухвалювати самі по собі сільські, волосні, мійські ради. Чиновники і судії всякі також повинні бути вибрані самим народом. І всі они повинні бути відвічальні перед народом. Сподобався людям якийсь начальник його наново виберуть; не сподобався — дадуть йому по шапці і марш. Вже від сего одного і нашому братови робітникови стало б лекше...

— Твоїми б устами та мед пити, — кажу я. Оно розуміється, різниця тут велика. Одно діло, коли чиновник над тобою начальник, друге діло — коли він у мира, у громади, якби най-